

Оксана Зуб,

головний зберігач фондів

музею Юліуша Словацького

6 лютого – мій День Ангела. Саме в цей день дізналася, що в нещодавно створеному літературно-меморіальному музеї Юліуша Словацького починає формуватися колектив і я, можливо, матиму шанс там працювати. Ще тоді зрозуміла: Доля посилає мені знак.

Правда, не уявляла, як почуватимуся в тиші музейних залів. Педагог-філолог за освітою (закінчила факультет зарубіжної філології Кам'янець-Подільського педінституту), я мала на той час 18 років педагогічного стажу. Працювала в різних навчальних закладах Кременця: СПТУ №6, гуманітарна гімназія, педагогічний коледж ім. Т. Г. Шевченка і звикла до активного життя, до спілкування з учнями та студентством. Але, коли прийшла в музей і познайомила з директором Тамарою Сеніною та невеличким на той час колективом, відчула тут теплу, майже домашню атмосферу, дізналася про особливості роботи наукового працівника, то зрозуміла, що мене чекає багато цікавих справ, захоплюючих зустрічей, спілкування з особливими людьми. Так я стала музейником, обійнявши посаду головного зберігача фондів.

Уже тоді я відчула, що фонди – це своєрідна душа музею, а ми, «музейна сім'я», є першими, хто вкладає в неї свою душу. Аліна Шульган, Оксана Зуб, Лілія Скакальська, Олена Гаськевич, Наталія Перескокова – піонери комплектування музейної фондозбірні.

Пригадую хвилювання і той особливий трепет, коли вперше взяла Книгу вступу до рук. Уявляла почуття тих людей, які будуть гортати її сторінки, скажімо, років через сто і думатимуть про нас, як про джерело, з якого починався музей Великого Кременчанина.

Перший запис у Книзі вступу зроблений 3 березня 2003 року. Експонатом номер один стала збірка оповідань «Близько і далеко» (Лондон, 1953 р.), автором якої є відома польська письменниця Марія Данілевич-Зелінська. Думаю, що це символічно, бо пані Марія була авторкою першої виставки, присвяченої пам'яті Юліуша Словацького, - «Словацький на тлі епохи», яка демонструвалась у Кременці в 1939 році, а через 60 з лишком років формування фондів музею Поета розпочалось саме із експонатів, подарованих нею.

Вони були привезені директором музею п. Тамарою Сеніною із відрядження до Португалії, де пані Марія проживала останні роки життя аж до смерті у 2003 році. Відрядження це стало можливим завдяки зусиллям Міністерства культури і національної спадщини Республіки Польща, фінансовій допомозі давнього друга письменниці, варшав'янина, викладача політехнічного університету Веслава Носовського, а також самої пані Марії Данілевич-Зелінської. Таким чином фондова колекція музею поповнилась цінними експонатами: особистими речами письменниці, серед яких особливо хвилюють аудіокасети із записом її голосу, численні світлини із сімейного фотоальбому, годинник, браслет, окуляри, ніж для розрізання паперу. Пані Марія подарувала також авторські книги, деякі документи, наукові матеріали, афіші, програми, каталоги. З її легкої руки початок формування музейної фондозбірні видався вдалим і нині ми, маючи певний досвід, усвідомлюючи досягнуте і набуте, можемо аналізувати свою роботу за минулі десять років, робити певні висновки.

В цій статті - розповідь про історію «народження» фондів музею Юліуша Словацького: їх накопичення, етапи формування, наукову комплектацію у першому десятиріччі його діяльності. А також - інформація про найцінніші експонати, розповіді про людей з України та Польщі, які активно поповнювали фондову колекцію, про цікаві зустрічі, на які таке багате музейне життя.

Небезпідставно фонди вважають «фундаментом» музею, бо це - один із найважливіших чинників успішного функціонування закладу, його наукова база. Без фондів немислима його науково-дослідна, науково-освітня, виставкова робота, видавнича діяльність.

На даний момент фондова колекція нашого музею налічує майже три з половиною тисячі одиниць. Експонати, що зберігаються у фондосховищі, класифіковані у вісім фондових груп: книги, фотографії, документи, особисті речі, геральдика, мистецтво, плакати-лістівки, фоно-кіно-відео-предмети (аудіо- та відеокасети, комп'ютерні диски, дискети). Крім того, у постійно діючій експозиції знаходиться 169 предметів, переданих Міністерством культури і національної спадщини Республіки Польща за депозитною угодою на двадцятирічне користування та 11 оригінальних речей, переданих Кременецьким краєзнавчим музеєм.

Наша фондозбірня не є хранилищем, де тільки панує таємнича тиша і напівморок, із рядами стелажів, на яких задрімали століття... Насправді, це – складний, багатогранний, мудро влаштований і чітко діючий організм. До того ж, - живий. Тому що експонати, які ми зберігаємо у спеціальних шафах, виготовлених у перші роки на одній із Кременецьких меблевих фірм, живуть своїм неповторним, цікавим життям. Кожен із них має своє «ім'я» - так зване маркування на звороті, де зазначена скорочена назва музею (МЮОС), номер за Книгою надходжень, шифр та номер фондової групи. Під час наукового опрацювання кожного експонату складається інвентарна картка згідно вимог, прийнятих у фондовій роботі для музеїв України, – це його своєрідний «паспорт». Тут не тільки чіткий і докладний опис речі, що здійснюється за певними правилами, її фото (або малюнок), а також - так звана «легенда». Кожен із експонатів має шанс стати об'єктом дослідження науковця, «героєм» наукової статті чи реферату, частиною діючої експозиції чи тимчасової виставки; може помандрувати за межі музею і, навіть, країни. І, без сумніву, кожен може «розповісти» свою історію про людину, завдяки якій потрапив до музею.

Найпершими і, безумовно, дуже вартісними для нас, як уже зазначалося вище, стали експонати, передані польською письменницею Марією Данілевіч-Зелінською.

Співавторами згаданої виставки «Словацький на тлі епохи» було також подружжя художників-оформлювачів Халіни Центкевіч і Леона Міхальського. Серед перших надходжень у музейні фонди – чимала кількість речей, переданих ними.

З початку діяльності музею його добрим другом стала п. Ірена Сандецька. Найстарший член місцевої католицької парафії, високоосвічена, інтелігентна людина, вона була не тільки джерелом безцінної інформації, а й однією із найактивніших поповнювачів музейної бібліотеки і фондів та популяризатором постаті Юліуша Словацького. Люб'язно подаровані нею книги, фотографії, документальні матеріали, особисті речі, урядові нагороди особливо дбайливо зберігаються і часто експонуються.

Заповнюючи Книгу вступу, подумки часто порівнюю її із своєрідним літописом, бо в ній насправді сконцентрована історія творення не тільки фондів, а і музею в цілому. У наших фондах зібраний чисельний *документальний матеріал*, що відтворює складний та цікавий процес народження музею Юліуша Словацького. Він відбувався на рівні двох держав: України і Польщі. Це – діалог представників українського та польського урядів, що зафіксований у офіційних листах, зверненнях, актах, міждержавних угодах, постановах Кабінету Міністрів України, а також – різного роду протоколах, довідках, що фіксували зустрічі в Міністерствах культури України та Республіки Польщі в Києві і Варшаві, в Кременецькій районній державній адміністрації, Кременецькій міській раді, у Тернополі – в керівних органах обласної влади. До цієї ж групи експонатів віднесена проектна документація щодо реставрації родинного будинку Словацьких, розроблена спеціалістами фірми «Замок» (у Варшаві), а потім реалізована українсько-польською фірмою «Енергополь – «TRADE-VARSHAVA»», яка на той час активно працювала в Києві. А, власне, процес реставрації зафіксований у відеофільмі кременецького аматора Віктора Підгурського. Ці унікальні кадри разом із численними фотографіями дають змогу уявити величезний об'єм будівельно-декорувальних робіт, виконаних спільно українськими і польськими спеціалістами (із Кременця і Любліна), щоб надати садибі виду, характерного для шляхетського помешкання першої половини XIX століття і наповнити її духом епохи Романтизму.

Деякі документи виставлені для загального огляду. Як, наприклад, Акт ерекційний, що є копією в натуральну величину документу, який був вмурований у постамент, на якому встановлений у 1999 році пам'ятник Юліушу Словацькому у Варшаві. (В Акті, між іншим, відмічено те, що будівництво даного пам'ятника було приурочене до 190-ої річниці від дня народження, 170-ої річниці приїзду до Варшави і 150-ої річниці смерті великого поета. Акт підписав і землю з гробу Саломеї Словацької-Бекю посвятив Його Святість Папа Ян Павло II. Внизу – підписи Президента Польщі Александра Квасневського і Примааса Польщі кардинала Йозефа Глемпа, а також – підписи посадових осіб, що ввійшли до складу Почесного Комітету по спорудженню пам'ятника). Поряд - пам'ятна ерекційна таблиця, на полі якої розміщені фотографії членів громадського комітету (в кількості 16 чоловік) з побудови пам'ятника Юліушу Словацькому у Варшаві. Пам'ятник авторства Едварда Віттіга був запроектований у 1932 році, а встановлений 29 вересня 2001 року.

Серед експонатів групи «Документи» – дипломи, відзнаки, похвальні грамоти, адресовані музею з різних державних установ: Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства культури України, Міністерства культури і Національної Спадщини Республіки Польща, Тернопільської обласної ради, що свідчить про належну оцінку роботи дирекції та колективу нашого музею.

Найчисельнішими, в силу літературно-меморіального профілю музею, є фондові групи експонатів *«Книги»* та *«Фото»*. Як зазначалося вище, до групи *«Книги»* належать також газети і газетні вирізки, журнали, різного роду каталоги, буклети, брошури та інші експонати-паперові носії. Не володіємо, на жаль, стародруками, історичними хроніками чи іншими раритетами, але і ті книги, які подаровані музею щиро, людьми небайдужими становлять для нас неабияку вартість. Навіть пожовклі газетні номери, скажімо, за 1959 рік (яким нині виповнилося поважних 50 літ) уже є цінними. Хочеться згадати словами особливої вдячності тих, хто передав у фонди музею (а також у бібліотеку) найбільшу кількість книг. Це – польська письменниця Марія Данілевич, кременчанка Ірена Сандецька, перша голова Товариства відродження польської культури Ядвіга Гуславська, професор Варшавського університету, найвідоміший дослідник життєвого та творчого шляху Юліуша Словацького Станіслав Маковський, вчителька французької мови Маргарита Гольц, в минулому науковець Кременецького краєзнавчого музею, заввідділом Ю. Словацького Маргарита Гецевич, науковець, головний експозиціонер Музею літератури ім. Адама Міцкевича у Варшаві Йоланта Поль, голова Товариства кременецьких поляків Еліза Вуйтовіч із Варшави, син української письменниці – нашої краянки Галини Гордасевич – Богдан, син відомого українського поета Дмитро Стус, відомий дослідник творчості Ю. Словацького, автор монографії *«Юліуш Словацький»* Ростислав Радишевський, поет і перекладач Станіслав Шевченко, вчителі польської мови у Кременці - Магдалена Окай та Мирослава Томчак, куратор Європейської родини шкіл ім. Юліуша Словацького професор Анджей Круль, кандидат філологічних наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Кременецького гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка Олег Васишин, члени Тернопільської обласної організації Національної спілки письменників: Богдан Бастюк, Петро Сорока, Леся Романчук, Ірина Дем'янова, Сергій Синюк, Іван Потій, Роман Ладика та інші.

Особливо цінними вважаємо книги з дарчими написами авторів, презентовані видатними українськими поетами і письменниками, дослідниками і перекладачами творчості Юліуша Словацького, лауреатами Шевченківської премії: Надзвичайним і Повноважним послом України в Республіці Польща, одним із ініціаторів створення музею Дмитром Павличком, поетом і перекладачем Романом Лубківським, поетом і громадським діячем Борисом Олійником. Ці високоповажні особи були почесними гостями музею, учасниками літературних читань, святкувань різноманітних пам'ятних дат і зустріч із кожним стала незабутнім моментом музейного життя.

Маємо ми також своєрідні букіністичні колекції. Вони, зокрема, зібрані із книг, подарованих поетом, публіцистом, перекладачем та краєзнавцем Сергієм Синюком із Шумська; польським поетом і есеїстом Альфонсом Сочинським; поетом і колекціонером, мистецтвознавцем і меценатом, власником і арт-директором приватного будинку творчості у Кременці *«Потік Ірва»* Олександром Смиком; подружжям Ольбромських – п. Маріушем, директором Національного музею Землі Перемишлянської, та п. Уршулею, мистецтвознавцем, науковцем цього музею; дочкою кременецького художника та поета

І. Д. Гарасевича – Марією Дучинською, сином відомої письменниці, нашої краяни Галини Гордасевич – Богданом Гордасевичем та інші.

Фотографії – кольорові та чорно-білі, групові та індивідуальні... Ці світлини фіксують людські обличчя, об'єкти архітектури, скульптури, фрагменти виставок, хвилюючі моменти урочистих подій. Вони - ніби окремі кадри яскравого калейдоскопу цікавого музейного життя. Авторами фото, що зберігаються у нашому фондосховищі, є фотомитці кількох поколінь – довоєнного, післявоєнного, наші сучасники: Генріх Германович, Станіслав Схейбаль, Людвік Гроновський, Мусій Скакальський, Василь Сошньов, Маргарита Гецевич, Валентина Томчук, Богдан Свіргун, Степан Сіятов, Ядвіга Гуславська, Юрій Левандовський.

Хтось із давніх мудреців колись зазначив, що ми, люди, є лише тимчасовими супутниками речей. Тому, опрацьовуючи колекції *особистих речей*, переданих до музею конкретними особами, намагаюся уявити собі цю людину, її зовнішність, стиль поведінки, спосіб життя, коло уподобань. У музейній фондозбірні зберігаються колекції речей польської письменниці Марії Данілевіч; найвидатнішого дослідника творчості Юліуша Словацького у XX столітті професора із Варшави Станіслава Маковського (нині покійного); легенди кременецьких поляків Ірени Сандецької; поета і художника, основоположника кременецької Шевченкіани Івана Гарасевича; видатної польської письменниці Барбари Ваховіч; активного громадського діяча, поета-пісняра Олександра Смика; родини Левандовських із Кременця та багатьох інших. Кожна з цих колекцій має свою особливу ауру, несе певну інформацію, наділена енергетикою тієї особистості, котрій свого часу належала. Особливо хочеться відмітити збірку предметів, люб'язно подарованих Уршулею Маковською – дочкою відомого словацькознавця професора Станіслава Маковського. Серед них – друкарська машинка «Еріка», плетений із соломки стаканчик для олівців, саморобна коробочка із шпону для скріпок із малюнком маківки і буквами «S» та «M», записник, ручки, олівці, плакетки учасника різноманітних з'їздів та конференцій, книги, наукові праці, статті (друковані та рукописи), вірші, чернетки, листи, численні фотографії. Ці речі експонувалися на виставці «Пам'яті професора Станіслава Маковського», розгорнутій 1 - 4 вересня 2008 року в музейному Салоні Саломеї під час проведення «Діалогу двох культур».

Поки що малочисельною, але доволі цікавою і оригінальною є група експонатів *«Мистецтво»*. До

неї належать: оригінальний акварельний портрет Юліуша Словацького кисті кременецького художника Івана Дем'яновича Гарасевича; художні альбоми відомого польського митця Владислава Швача; серія графічних малюнків львівського художника Валерія Бортякова «Кременець Словацького» (копії); фрагменти дипломної роботи молодшої польської художниці Терези Світлицької зі Львова «Юліуш Словацький і

Кременець» (копії графічних робіт, що є ілюстраціями до творів поета); шість оригінальних графічних малюнків, виконаних тушшю і пером учнем ліцею ім. Ю. Словацького із м. Хожува (Республіка Польща) Лукашем Невярою, які представляють куточки Кременця – міста народження Поета; кольорові ксерокопії літографій Юзефа Пеньонжка, виконаних у 20-30 роках минулого століття, на яких зображений старовинний Кременець.

У 2008 році музейні фонди поповнилися колекцією живописних полотен, створених учасниками III міжнародного художнього пленеру «Над Саном, над синьооким ...» – українськими та польськими митцями. Ці 36 робіт демонструвалися на території родинної садиби Словацьких під час проведення міжнародних літературно-мистецьких зустрічей «Діалог двох культур» в якості поплєнерової виставки. Вони були передані в музей куратором пленеру, мистецтвознавцем Національного музею Землі Перемишлянської Уршулею Ольбромською. Це картини пензля знаних тернопільських художників: Євгена Удіна, Ярослава Омеляна, Мамчура, Наталії Собкович, Миколи Пазізіна, Миколи Дмитруха, а також кременчан, членів мистецьких гуртів «Гладушик» та «Палітра»: Ніла Зварунчика, Богдана Романюка, Володимира Стецюка, Олександра Пташкіна, Тетяни Балбус, Олександри Панфілової.

Серед подарованих у фонди образотворчих предметів є також копії малюнків із триптиха «Майбутнє», виконаних студентом-філологом Кременецького гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка Романом Левандовським, який став переможцем художнього конкурсу «Молода Полонія» (III-є місце). Тут же – дві роботи його матері, Оксани Левандовської: вишиті хрестиком рушник та портрет Тараса Шевченка із дарчим підписом авторки на звороті. Цінним експонатом фондів є майоліка XIX століття із зображенням Юліуша Словацького, подарована Олександром Смиком.

Образотворчі, декоративно-ужиткові, мистецькі речі, вимпели, плакетки, ткані роботи, різноманітні сувеніри, подаровані відвідувачами, - теж у цьому відділі.

Фондова група «Геральдика» представлена у музеї медалями – урядовими нагородами і ювілейними відзнаками, значками, сувенірними емблемами, вимпелами та іншими речами. Вони відображають широку географію відвідувачів, які передали ці предмети в дарунок музею.

«Плакати-листівки» - це одна із цікавих та багаточисельних фондових груп, куди входять плакати, афіші, оголошення, рекламні проспекти, театральні та концертні програми, програми творчих вечорів, зустрічей, а також – календарі, фото листівки та інше. Вони відображають широкий спектр діяльності музею, направленої на вшанування пам'яті Юліуша Словацького, популяризацію його творчості, а також інших заходів літературно-мистецького спрямування: концертів, творчих вечорів, літературних зустрічей, презентацій книг, декламаційних конкурсів, відзначень українських і польських державних та релігійних свят, пам'ятних дат з історії обох народів.

Група експонатів, до якої входять *фоно-кіно-відео-предмети* (аудіо- та відеокасети, комп'ютерні диски, дискети) – красномовний літопис історії, який протягом десяти років нашої діяльності фіксував життя музею, його друзів, шанувальників слова і мистецтва, які створювали прекрасну атмосферу в ньому. Серед інших – диски, що зберігають інформацію про щорічні міжнародні українсько-польські літературно-мистецькі зустрічі «Діалог двох культур», проведені у Кременці музеєм Юліуша Словацького спільно з Національним музеєм Землі Перемишлянської (РП). На електронних носіях – також фотодокументи, тексти, звукозаписи, відеофільми про Кременець, про реставрацію садиби Словацьких, відкриття нашим музеєм пам'ятних таблиць і знаків, проведення різного роду урочистостей, наукових конференцій, творчих вечорів – урочистостей, що працювали на зближення культур сусідніх народів.

Цьогоріч наша музейна сім'я святкує свій перший ювілей - десяту річницю заснування закладу. Колись все починалося буквально з нуля, як мовиться, із чистого аркуша паперу. Тому, без перебільшення, саме з думками про наступні покоління науковців, дослідників, музейників та інших зацікавлених ми підходили до дорученої справи. За ці роки фонди наповнилися документальними, писемними та речовими матеріалами про життя і творчість Юліуша Словацького, про шанувальників його таланту, про письменників та поетів, науковців, дослідників, про перебіг урочистостей, присвячених пам'ятним датам, пов'язаних із іменем польського поета-романтика, про театральні постановки його творів. Ми зібрали також багатий матеріал, який розповідає про надбання польської та української культур: книги, публіцистичні, наукові, періодичні видання, фотосвітлини, кіно-відео-аудіоматеріали, предмети геральдики, образотворчі, декоративно-ужиткові, мистецькі речі.

Переконана, що саме ми вдихнули в цей храм муз свою душу, вклали добрі наміри, робили все, щоб популяризувати творчість і постать Юліуша Словацького. Музей став для нас спільним домом. Попереду ще довга дорога... Якою буде подальша доля музею Великого Кременчанина у великій мірі залежить саме від нас, перших його працівників; від нашого професіоналізму, ставлення до роботи, почуття обов'язку. Віримо, що майбутнє музею буде добрим і світлим.

